

Δόμνα Σαμίου: «Να πιάσουμε απ' τα παιδιά»

Σωτήρης Κακίσης: Κυρία Σαμίου, πέστε μας για την κατάσταση του δημοτικού τραγουδιού σήμερα. Πώς τη βλέπετε εσείς;

Δόμνα Σαμίου: Πώς τη βλέπω την κατάσταση του δημοτικού τραγουδιού. Θα 'λεγα ότι τα πράγματα είναι πολύ άσχημα. Τελευταία, ταξίδεα και πήγαινα να δώσω μια συναυλία στο αρχαίο Θέατρο της Σικυώνας, έξω απ' το Κιάτο. Μέσα στο πούλμαν που βρισκόμασταν λοιπόν, ο οδηγός έβαλε μια κασέτα στο μαγνητόφωνο να μας κρατήσει συντροφιά στη διάρκεια της διαδρομής, και άκουσα μια γνωστή τραγουδίστρια, δημοτικά, που τραγουδάει σε πανηγύρια περισσότερο, να τραγουδάει, δε θυμάμαι ποιο τραγούδι, πάντως ένα παλιό τσάμικο, γνωστό. Και τρόμαξα να το αναγνωρίσω. Απ' τα λόγια μόνο το καταλάβαινες. Ήταν μια εκτέλεση φοβερή και τρομερή. Ομολογώ ότι αν είχα εκείνη τη στιγμή μια δύναμη, απ' το κράτος, από κάπου, θα τους είχα απαγορέψει όχι μόνο απ' τα πούλμαν βέβαια, θα τους είχα απαγορέψει απ' τα πανηγύρια ή θα τους υποχρέωνα τέλος πάντων όταν πηγαίνουν να μην τραγουδάνε αυτά τα σύγχρονα, δήθεν δημοτικά, αυτές τις σαχλαμάρες, το «Μελαχρινάκι» και το «Παντρεμένοι κι οι δυο», όλα αυτά που δεν έχουν καμιά σχέση, απολύτως καμιά σχέση με το δημοτικό τραγούδι, αλλά κι επί πλέον, το χειρότερο, να πιάνουνε και να χαλάνε, να παραποιούνε τα ήδη υπάρχοντα, τα γνήσια δημοτικά τραγούδια.

Σ.Κ.: Αυτό το τσάμικο που λέτε ότι ακούσατε, τι χαρακτηριστικό είχε; Ας τα βάλουμε κάτω τα πράματα.

Δ.Σ.: Θα σας πω. Αν και θα μπορούσαμε να βρούμε και την κασέτα, γιατί πουλιούνται αυτές οι κασέτες. Κάποιος έξυπνος, αετονύχης ηχογραφεί φαίνεται τα πανηγύρια, και τα βγάζει κασέτες μετά, και βγάζει λεφτά, και δε μπορεί βέβαια να καταλάβει τι έγκλημα κάνει στην υπόθεση δημοτική μουσική. Δεν υπάρχει καμία περιφρούρηση, καμία προστασία, πουθενά, σε κανένα τομέα. Αφήνω την καταστροφή που κάνουνε όλοι αυτοί οι κύριοι που ξαφνικά ανακαλύπτουν το δημοτικό τραγούδι. Από πού να πιάσουμε στα παρόμοια κρούσματα; Τώρα τ' ανακαλύψαμε τα δημοτικά, απότομα; Και κάθονται και σκέπτομαι, πόσα χρόνια είναι, απ' το 1971 που με κάλεσε ο Σαββόπουλος στο Ροντέο τότε να τραγουδήσω πρώτη φορά μπροστά σε κόσμο, στα νέα παιδιά, με την ορχήστρα μόνο, και φοβόμουν να πάω, κι είχαμε εκείνη την επιτυχία. Κι από τότε αρχίζουνε ν' ανακαλύπτουνε όλοι το δημοτικό, ν' αρέσει στους νέους, να υπάρχει κάποια άνοδος του. Ε, σ' αυτά τα τελευταία χρόνια, και πιο πρόσφατα κυρίως, δεν ξέρω τι πάθανε, στερέψανε, δε βγάζουν τραγούδια, κι έχουνε στραφεί στο πτώμα του δημοτικού τραγουδιού, να το κατασπαράξουν. Δεν τ' αφήνουν τουλάχιστο να ξεψυχήσει φυσιολογικά. Γιατί μια μέρα θα σταματήσει το δημοτικό τραγούδι. Μοιραία, φοβάμαι, πως θα

σταματήσει.

Τι τους πειράζει λοιπόν; Τι τους ενοχλεί; Ας τ' αφήσουμε το καημένο στην ησυχία του. Εκείνοι που τα φτιάχνανε δηλαδή τα τραγούδια αυτά, οι παππούδες μας και οι πρόγονοί μας, τρελοί ήτανε που τα φτιάξανε έτσι; Και δεν τα φτιάχνανε βεβαίως για το λόγο που τα φτιάχνουνε οι άλλοι σήμερα, για να βγάλουνε λεφτά, γιατί τότε δεν υπήρχαν ούτε ραδιόφωνα, ούτε γραμμόφωνα. Ούτε ηλεκτρικό δεν υπήρχε τότε.

Σ.Κ.: Ούτε οι αλλαγές ήταν τόσο βίαιες.

Δ.Σ.: Όχι, καθόλου. Έφτιαχνε το τραγούδι ο ένας, οι δύο, οι τρεις, και περιμένανε το πανηγύρι, να πάνε να το τραγουδήσουνε, να το παρουσιάσουνε. Κι αν το τραγούδι αυτό ο λαός το δεχότανε, ωραία. Πήγαινε παρακάτω, τα μαθαίνανε, κάποιος πρόσθετε κάνα στίχο παραπάνω αργότερα, μια μελωδία, πρόσθετε το τσάκισμά του, τέτοια πράγματα. Δεν ήταν το σημερινό το χάος.

Έπειτα, αυτή η βιομηχανία των τραγουδιών. Βγάζουνε αράδα δίσκους, δίσκους, δίσκους. Ε, που πάμε; Γιατί να τα παραποιούμε; Θες να τα πεις φίλε μου; Πες τα όπως είναι. Με γεια σου, με χαρά σου, να σου πω και μπράβο. Τι παίρνεις την κιθάρα και τα χαλάς; Τι προσθέτεις έτσι;

Σ.Κ.: Μήπως όμως όλα αυτά γίνονται μες στην προσπάθεια να πλησιαστεί το κοινό, να τα μάθει έτσι;

Δ.Σ.: Υποτίθεται πως το ίδιο επιδιώκουν όλοι. Κι όταν τους βγάζουνε τα μάτια αυτό λένε: «Πάμε να τα κάνουμε πιο όμορφα, να πλησιάσουμε το κοινό πιο πολύ». Μα να μη σώσεις να το πλησιάσεις ποτέ το κοινό αν είναι να τα διαλύσεις. Τι να το κάνω όταν μου τα παραποιοίς και το παιδί, κι οποιοσδήποτε άλλος, θα τ' ακούσει στραβά;

Αυτό είναι το παράπρονό μου εμένα. Όλα οδοστρωτήρας. Τι είναι; Δημοτικό; Ωραία, βάλ' το κάτω και δώσ' του. Με τη χουλιάρα, βάζουνε το κουτάλι κι ανακατεύουν όλων των ειδών τις μουσικές. Ρεμπέτικα, δημοτικά, κουλουβάχατα. Κανείς δεν τους το ζητάει. Μόνο η τσέπη τους φαντάζομαι, κι η εταιρεία, για να βγάλουνε λεφτά.

Σ.Κ.: Δεν είπαμε όμως για κείνο το τσάμικο.

Δ.Σ.: Μα τόσο στεναχωρήθηκα όταν άκουσα αυτή την κασέτα που σας έλεγα, μ' αυτό το τραγούδι, το ωραιότατο το δημοτικό το τσάμικο. Και να τραγουδάει αυτή η γυναίκα τόσο αργά! Ο τσάμικος, είναι γνωστό αυτό, είναι ένας λεβέντικος, ωραίος, πολεμικός χορός, κι εκείνος που χορεύει μπροστά, χορεύει πρώτα για τον εαυτό του και δίνει όλο του το μεράκι, το κέφι του. Ε, αυτό το πράμα ήταν ένα αργό μοιρολόι που δεν ξέρω πια κι αν ήταν αυτά τα μέτρα του τσάμικου. Η ορχήστρα έπαιζε μ' ένα τρόπο τελείως παράξενο. Δε μπόρεσα να καταλάβω ποιον μιμούνται. Πρέπει ν' αγοράσουμε αυτή την κασέτα οπωσδήποτε, να την έχουμε έτσι, για ντοκουμέντο. Άλλο να σας τα λέω, κι άλλο να την ακούσετε. Και δεν ήτανε καθόλου λάθος οι στροφές.

Άσε δε, τώρα που το θυμήθηκα, είναι κι ένας άλλος, που το 'χει πάρει σβάρνα, ότι κάνει λέει δημοτικά, και μιμείται τους Άραβες, τους Αιγύπτιους. Εγώ, αν ήταν δυνατόν, γι' αυτή την περίπτωση και μόνο, θα 'θελα μια δικτατορία. Να λάβει επιτέλους η κυβέρνηση μέτρα πραγματικά πολύ αυστηρά και ν' απαγορεύσει αυτό το κακό που γίνεται με την εθνική μας κληρονομιά. Δηλαδή, σα να πάμε στην Ακρόπολη, να μη μας αρέσει όπως είναι, και να πιάσουμε τσιμέντο σημερινό να την μπαζώσουμε, να τις κλείσουμε τις αυλακίες στις κολώνες, να τις γεμίσουμε, να τις κάνουμε στρογγυλές, να 'ναι πιο ωραίες.

Σ.Κ.: Αλλά έτσι σα να παραδεχόμαστε ότι έχει κλείσει η υπόθεση δημοτικό τραγούδι. Μιλήσατε και για πτώμα προηγούμενως.

Δ.Σ.: Κοιτάξτε. Σήμερα, με τις συνθήκες που ζούμε, δεν είναι δυνατό να δημιουργηθεί δημοτικό τραγούδι. Δε φταίμε εμείς. Φταίει ο τρόπος ζωής μας, φταίει η εποχή μας. Όταν έχεις όλα αυτά τα μηχανήματα γύρω σου, όταν έχεις όλο αυτό το ρυθμό της ζωής, το γρήγορο! Γιατί οι άνθρωποι τα δημοτικά τραγούδια τα φτιάχνανε με το κέφι τους, με την ησυχία τους.

Κατασκευάζανε τα όργανά τους μόνοι τους, φτιάχνανε τις φλογέρες τους, τις τσαμπούνες τους. Με το πλατάμι τους, τα νερά τους. Έκοβε το καλάμι από την καλαμιά, το ξέραινε, έκανε τη φλογερίτσα του ο άνθρωπος. Η γυναίκα που ύφαινε στον αργαλειό, ή που 'κανε νυχτέρι το βράδυ, πώς να περάσουν εκείνες οι ώρες οι ατέλειωτες της δουλειάς, το 'ριχνε στο τραγούδι. Και βεβαίως διέπρεπε η καλύτερη, αυτή που 'χε την πιο καλή φωνή, το ταλέντο. Έπειτα, κάθε γεγονός κοινωνικό ή προσωπικό που συντάρασσε τον άνθρωπο, γεγονός εθνικό, ήταν μια αφορμή δημιουργίας δημοτικού τραγουδιού. Γι' αυτό έχουμε όλη αυτή την πληθώρα των όμορφων τραγουδιών, μα ή κοινωνικής ζωής είναι, γάμου, αγάπης, έρωτα, ή, ξέρω 'γω, σκωπτικά, πειραχτικά τραγούδια. Με το παραμικρό, ο λαός μας που 'χει αυτή τη χιουμοριστική τάση, έβγαζε του καθενός το τραγουδάκι του, με το κουσούρι του το ανάλογο. Ή πάλι, τα τραγούδια τα ηρωικά, τα ιστορικά. Κάθε γεγονός ιστορικό, εθνικό ας πούμε, αμέσως έδινε λαβή να φτιαχτεί ένα τραγούδι. Δε φτιάχνανε όλοι βέβαια, φτιάχνανε εκείνοι που είχανε ένα χάρισμα απ' τη φύση. Όπως ήταν ο τσοπανάκος που γύριζε μαζί με τον Κολοκοτρώνη και τους άλλους κι έφτιαχνε τα τραγούδια τους.

Σ.Κ.: Εντοπίζουμε λοιπόν το πρόβλημα στο ρυθμό, στις συνθήκες.

Δ.Σ.: Ακριβώς. Τελευταία δημοτικά τραγούδια που φτιάχτηκαν, απ' ότι γνωρίζω εγώ τουλάχιστον, ήτανε τα τραγούδια του '40-'41, της τελευταίας εθνικής συμφοράς. Έχω επίσης τραγούδια απ' τη Μικρά Ασία του '22. Μετά ερχόμαστε στο '41-'42 και μ' εκείνη την ομαδική εκτέλεση στα Καλάβρυτα. Τέτοια γεγονότα ζωντανά και συνταρακτικά έκαναν τον κόσμο, τον απλό τον κόσμο, να φτιάχνει τραγούδια. Μιμόντουσαν ίσως μελωδίες παλιές, προσθέτανε το πετραδάκι τους, αλλά πάντα υπήρχε μια εξέλιξη αργή, θεμιτή θα 'λεγα.

Σ.Κ.: Δεν αποκλείεται όμως το '74 στην Κύπρο να φτιαχτήκανε τραγούδια.

Δ.Σ.: Σίγουρα όχι. Δεν τα ξέρω εγώ, αλλά κανονικά θα πρέπει. Γιατί στην Κύπρο υπάρχουνε ποιητάρηδες που 'χουνε το χάρισμα που 'παμε παραπάνω και φτιάχνουνε τραγούδια. Αλλά τα τραγούδια που θα φτιάξουνε οι Κύπριοι, γιατί νομίζω πως είναι λιγότερο «διεφθαρμένοι» από μας, θα τα φτιάξουνε επάνω στα πρότυπα και τα καλούπια των παλιών τραγουδιών τους. Οι Κύπριοι ευτυχώς, σε κάτι τέτοια πράγματα, δε μοιάζουν με μας. Έχουν ένα πολιτισμό σημερινό, ένα τρόπο ζωής πολύ καλύτερο απ' το σημερινό το δικό μας.

Σ.Κ.: Κι οι Κρητικοί. Οι Κρητικοί τους μοιάζουνε. Οι Ανωγειανοί.

Δ.Σ.: Τ' Ανώγεια; Καταπληκτικά. Στ' Ανώγεια πήγα εγώ με τ' Οδοιπορικό, τότε που έκανα την Κρήτη. Έκανα τέσσερις εκπομπές στην Κρήτη, έκανα Σητεία, Ηράκλειο, έκανα Ρέθυμνο και Χανιά. Στ' Ανώγεια βρήκα πολύ καλούς και τραγουδιστές, και χορευτές, και οργανοπαίκτες. Και βρήκα και τον Γρυλιό, εκείνο το γέρο, του Σκουλά τον πατέρα, που είναι και γλύπτης. Τον κινηματογραφήσαμε, τον έχουμε, ήτανε το χειμώνα του '77, με χιόνια σκεπασμένα ήτανε τ' Ανώγεια. Αυτός ήτανε γλύπτης, ξυλογλύπτης. Έκοβε ξύλα στην ηλικία τους, πόσο ήτανε, τα ξέραινε, και σκάλιζε πάνω τους ό,τι του κατέβαινε. Καταπληκτικός. Εκείνο που με εντυπωσίασε στην Κρήτη είναι ότι πάρα πολλά νέα παιδιά ασχολούνται με τη λύρα και το λαούτο. Εκείνο που πάλι παρατήρησα είναι ότι δεν παίζουνε και δεν τραγουδάνε παλιές μαντινάδες με το ιδίωμα το Κρητικό. Πιάνουνε κι αυτοί και τα χαλάνε. Δηλαδή αν ακούσει κανείς ηχογραφήσεις, σε δίσκους, παλιών λυράρηδων, σκοπούς, τον τρόπο παιξίματος και τα λόγια στις μαντινάδες, βλέπει μεγάλη διαφορά. Υπάρχει βέβαια πάντα η τάση να κάνουμε κάτι δικό μας, σύγχρονο, μοντέρνο, μόνο που τώρα είναι εξαιρετικά εγωιστική τάση θα 'λεγα. Ας την ξέρουμε την παλιά τη μαντινάδα. Θα φτιάξουμε και ξέχωρη, δικιά μας. Αλλά στην Κρήτη έχουμε μεγάλους λυράρηδες. Έχουμε τον Καραβίτη, το Σκορδαλό. Παλιότερα ήτανε ο Ροδινός που πέθανε και πολύ νέος κι έχει μείνει θρύλος πια. Ο Καρεκλάς που τον συνάντησα εγώ, ένας γέρος, πολύ γέρος ο καημένος, και τον έβαλα κι έπαιξε λύρα εκεί για τελευταία φορά, μια βροντόλυρα, μια ωραία παλιά λύρα, και μετά έμαθα ότι πέθανε πια.

Σ.Κ.: Για τη λύρα, πέστε μου για τη λύρα σαν όργανο ελληνικό.

Δ.Σ.: Εκείνο που ξέρω εγώ είναι ότι πριν έρθει το βιολί στην Ελλάδα, πριν έρθει το κλαρίνο που μπήκε μετά το 1835 περίπου, όταν έγινε η Ελλάδα κράτος κι ήρθανε οι διάφορες μπάντες και το πήρανε οι λαϊκοί μας οργανοπαίχτες που παίζανε μέχρι τότε ζουρνάδες και πιπίζες και φλογέρες, τσαμπούνες, γκάντες που τις βλέπουμε σε γκραβούρες και σε παλιές τοιχογραφίες στις βυζαντινές εκκλησίες με το «Αινείτε» που λέμε στον πρόναο και την ονομαστική αναφορά των οργάνων και την απεικόνιση της ορχήστρας που τα όργανα της τα φτιάχνανε οι ίδιοι οι άνθρωποι, χωρίς βιομηχανίες οργάνων, ο καθένας μόνος του, πριν λοιπόν έρθουν τα βιολιά και τα κλαρίνα, τα ευρωπαϊκά θα λέγαμε όργανα, είχαμε τις λύρες. Σε τόσες αγιογραφίες θα δείτε τη λύρα με το δοξάρι. Κι εγώ νομίζω ότι αυτές οι λύρες είν' οι ίδιες με τις αρχαίες. Το σχήμα είναι το ίδιο, εξελίχθηκε αλλά παραμένει το ίδιο. Εκτός ίσως απ' την ποντιακή που 'ναι στενόμακρη, οι άλλες που έχουμε, η κρητική, η μακεδονική, η δωδεκανησιακή είναι τόσο όμοιες. Παντού υπήρχαν λύρες, στην Εύβοια παίζαν λύρες, οι Αρβανίτες λύρες.

Σ.Κ.: Έχει και κάποια μεταφυσική υπόσταση η λύρα. Και στην αρχαία ελληνική μυθολογία δε θα 'ναι τυχαίο το ότι ο θεός του ήλιου, ο πιο όμορφος θεός παίζει λύρα. Την οποία μάλιστα του την κατασκευάζει ο θεός του εμπορίου και των κλεφτών να τον εξευμενίσει. Κάτι σημαίνουν όλα αυτά. Και κάποια αποκρυπτογράφηση θα χρειάζεται κι εδώ, όπως, φαντάζομαι, και στα δημοτικά τραγούδια.

Δ.Σ.: Και βέβαια τα δημοτικά τραγούδια έχουν ανάγκη αποκρυπτογράφησης. Δεν είν' έτσι βγαλμένα τα τραγούδια. Κυρίως οι παραλογές, όπως είναι το Γεφύρι της Άρτας, η Αρετούσα και τα Εννιά Αδέλφια της. Όπως εκείνο το φοβερό με την καρδιά της μάνας. Ή το άλλο που λείπει ο σύζυγος κι η μάνα φέρνει το φίλο και γυρίζει ο Κωνσταντής, το παιδί, στο σπίτι απ' το σχολείο, και της λέει της μάνας πως θα πει στον πατέρα ό,τι είδε, κι εκείνη το σκοτώνει το παιδί. Και τηγανίζει τα συκωτάκια του και τα δίνει του πατέρα που γυρίζει. Κι ο πατέρας ζητάει το παιδί, «που 'ναι το παιδί γυναίκα», και του λέει αυτή ότι είναι στη δασκάλα. Πάει ο πατέρας στη δασκάλα, δε το βρίσκει, ξαναγυρνάει στο σπίτι, και το ξαναζητάει. Και του βάζει να φάει, και την ώρα που τρώει μιλάν τα συκωτάκια και λεν του πατέρα τι έγινε, και σκοτώνει τότε τη γυναίκα του αυτός.

Σ' όλα αυτά λοιπόν τα τραγούδια υπάρχει κάποιος συμβολισμός, χρειάζεται οπωσδήποτε κάποια αποκρυπτογράφηση. Ομολογώ πως εγώ δεν έχω ασχοληθεί μ' αυτό, ίσως άλλοι άνθρωποι να 'χουνε ασχοληθεί. Εμένα η φροντίδα μου, η αγάπη μου για το δημοτικό τραγούδι είναι απλή. Είτε πρόκειται για το στίχο, που είναι υπέροχος πάντα, δεν τότε φτάνει κανένας ποιητής έντεχνος, σε τέτοια τελειότητα, τέτοια λιτότητα, σε δυο γραμμές μέσα τέτοια νοήματα, είτε πρόκειται για τη μουσική τους, που είναι αυτή η καταπληκτική, είτε για το ρυθμό, για το χορό. Με συνεπαίρνει ο συνδυασμός όλων αυτών των πραγμάτων. Και να μην ξεχνάμε ότι το δημοτικό τραγούδι έχει γεωγραφική τοποθέτηση. Διότι αυτά τα τραγούδια που βγάζουμε τώρα, που τα τοποθετούν, τι είναι; Από πού έρχονται και πού πάνε; Τι αντιπροσωπεύουν; Τίποτα. Ενώ έχουμε τα τραγούδια του Πόντου, με τη διάλεκτο την ποντιακή, με τη λύρα, με το χορό, με το ρυθμό τους. Άλλο πράμα. Κρήτη, άλλο πράμα. Ήπειρος, άλλο πράμα. Μικρασία, Δωδεκάνησα, Θράκη. Η Θράκη! Τεράστιο πλούτο τραγουδιών. Τεράστιο. Και ωραία τραγούδια!

Σ.Κ.: Πώς αντιμετωπίζουν σ' ένα μέρος της Ελλάδας την παρουσίαση τραγουδιών από ένα άλλο μέρος;

Δ.Σ.: Ο χορός κάπως τους ενδιαφέρει, γιατί είναι θέαμα ο χορός. Απ' την προσωπική μου πείρα, γιατί εφέτος το καλοκαίρι γύρισα πάρα πολύ και πέρασα από πάρα πολλά μέρη, εκείνο που παρατηρούσα είναι όταν τους έλεγα τραγούδια άλλων περιοχών δεν ενθουσιαζόντουσαν, χειροκροτούσανε κάπως χλιαρά. Μόλις έπιανα να πω τραγούδια της περιοχής τους, ωπ, να' τους. Τα ακούνε οι Ρουμελιώτες π.χ. τα Μικρασιάτικα, ή οι Μικρασιάτες αν θέλετε τα Ρουμελιώτικα, αλλά δε συγκινούνται. Να, στην Καλλιθέα, που πήγαμε τρεις φορές. Είπα Μικρασιάτικα, γιατί το μεγαλύτερο μέρος της Καλλιθέας είναι Μικρασιάτες, κυρίως Πόντιοι. Αμέσως ενθουσιασμός. Όταν είπα Ηπειρώτικο, Θεσσαλικό, να τους δείξω, γιατί ο σκοπός είναι κι από τις άλλες περιοχές να τους δώσουμε δείγματα, ε, εκεί το πράμα ήτανε χλιαρό.

Σ.Κ.: Τα Ηπειρώτικα βέβαια, τα πολυφωνικά, είναι πολύ διαφορετικά, ίσως μοναδικά στη Μεσόγειο.

Δ.Σ.: Είναι μοναδικά, όντως. Λένε, οι μουσικολόγοι (όχι εγώ, εγώ δε μπορώ να εκφέρω γνώμη, προς Θεού), λένε ότι μοιάζουν με τα κινέζικα. Ότι ο τρόπος με τον οποίο τραγουδιούνται αυτά τα ηπειρώτικα, αυτά τ' απότομα πεσίματα που κάνει η φωνή, μοιάζουνε με τα τραγούδια της Άπω Ανατολής. Πάντως, τα Βόρειο-Ηπειρώτικα, κι εκείνα που τραγουδάνε οι δικοί μας, κι όσα τραγουδάνε οι Αλβανοί, είναι περίεργα πολύ. Τώρα, πώς και πού και τι, ομολογώ πως δεν το γνωρίζω. Είναι ο ένας που τραγουδάει πρώτος, που παίρνει τη μελωδία, ο κλώστης, που κάνει το ανεβοκατέβασμα, και ίσα. Ηχογράφησα εκεί, στα Κτίσματα, δύο ή τρία τραγούδια, αριστουργήματα.

Σ.Κ.: Κάποτε στο σχολείο μας βάλανε κι ακούσαμε κινέζικη μουσική. Εμείς πέσαμε κάτω απ' τα γέλια. Μετά μας είπανε ότι επρόκειτο για τα μεγαλύτερα αριστουργήματα της κινέζικης μουσικής. Κι ότι το ίδιο πείραμα είχε γίνει στην Κίνα με ευρωπαϊκά, κι είχανε πέσει κάτω απ' τα γέλια εκατό χιλιάδες κόσμος. Θέλω να πω, ότι είναι θέμα κωδίκων, ιδιωμάτων. Πράγμα που δεν έχει καμιά σχέση βέβαια με τα όσα συμβαίνουν σήμερα με το ελληνικό δημοτικό τραγούδι και τις επεμβάσεις που λέγαμε.

Δ.Σ.: Όχι. Καμία σχέση. Μα ήδη, εάν πάτε στην Κρήτη, και ρωτήσετε ένα μεγάλο άνθρωπο, ένα πενηντάρη, δε λέω γέρο, πενηντάρη στα Σφακιά πάνω, τι γνώμη έχεις για τις «βελτιώσεις» και τις «παρουσιάσεις» που γίνονται στα τραγούδια σου, είναι πυρ και μανία όλοι τους. Οι άνθρωποι αγανακτούν. Δεν τα καταλαβαίνουνε αυτά τα σαχλά, δεν τους αγγίζουν. Μα αυτό είναι το τραγούδι που ήξερα εγώ και το χόρευα; Δεν είναι. Πήγα και τραγούδησα στην Αμφίκλεια, στο Δαδί δηλαδή, στη Ρούμελη, με κάλεσε ένας πολιτιστικός σύλλογος. Στην πλατεία του χωριού μαζευτήκανε οι άνθρωποι, ο δήμαρχος, και γριούλες και γέροι, όλες οι ηλικίες, απ' τα παιδάκια. Τα παιδιά πάντα πρωτοστατούν εκεί. Τα παιδιά χορεύουνε, τα μικρά τα παιδιά, χωρίς να ξέρουνε βέβαια το χορό. Απλώς πηδάνε. Βλέπει κανείς λοιπόν ότι οπωσδήποτε, από την παιδική ηλικία πρέπει να πιάσουμε. Το 'χω

πει επανειλημμένως. Το παιδάκι πιάνει το ρυθμό και χοροπηδάει. Δεν ξέρει να κάνει τα βήματα, αλλά αν του τα δείξει κανείς, είμαι σίγουρη ότι θα τα κάνει. Ο ρυθμός υπάρχει. Πηδάει, χοροπηδάει. Πηδάνε τα παιδάκια σαν αρκουδάκια. Τακ-τακ-τακ. Διότι δονούνται από το ρυθμό.

Σ.Κ.: Στα παιδιά γι' άλλη μια φορά λοιπόν.

Δ.Σ.: Ακριβώς. Πόσες φορές το 'χω πει ως τώρα. Πρέπει ν' αρχίσουμε απ' το νηπιαγωγείο. Αφού δεν τα μαθαίνουνε πια στο σπίτι του, όπως γινότανε παλιότερα. Οι μεγάλοι πώς βρεθήκανε να ξέρουνε τραγούδια; Τα μάθανε από παιδάκια, απ' το σπίτι τους. Απ' το γλέντι το οικογενειακό, απ' τη γειτόνισσα, παίρνει τ' αυτάκι του, απ' τη γιαγιά του που τον νανούριζε. Τώρα η γυναίκα δεν τραγουδάει πια. Βάζει το ραδιόφωνο κι ακούει τα κατασκευάσματα τα σημερινά. Έχει στάση παθητική. Χρόνο δεν έχει. Από τη στιγμή που το παιδί δε βρίσκει την ευκαιρία ν' ακούσει πια τραγούδι, όπως άκουγα εγώ παιδάκι στη γειτονιά μου, ή τα παιδάκια τ' άλλα που τ' ακούγανε στα χωριά τους, δεν έχει την ευκαιρία να δει και να μιμηθεί, τουλάχιστο να το κάνει η πολιτεία. Με το μάθημα από το σχολείο, από το νηπιαγωγείο. Βέβαια αυτό προϋποθέτει την εκπαίδευση ειδικών δασκάλων, ειδικών νηπιαγωγών, που να μάθουν τα τραγούδια αυτά, να τα μεταδώσουν. Όχι στο γυμνάσιο και στο λύκειο. Εκεί είναι αργά. Αν είναι ας το κάνουμε και μόδα, τελοσπάντων. Πάντα με προσοχή όμως.

Σ.Κ.: Η τελευταία σας δισκογραφική δουλειά είναι για τα παιδιά. Λέω για την «Περπερούνα».

Δ.Σ.: Ναι, αυτός είναι ένας δίσκος με τραγούδια παιδικά καθαυτά, κάλαντα, η Περπερούνα, το Χελιδόνισμα, και με τραγούδια διαλεγμένα για παιδιά, με εύκολες μελωδιούλες. Αλλά όταν μαθαίνανε παλιά τα τραγούδια, τα παιδιά από τους γονείς τους, δεν κάνανε επιλογή οι γονείς, να πω αυτό, όχι εκείνο είναι βαρύ και δεν κάνει. Τους τα τραγουδούσανε όλα. Και τολμηρά, αποκριατικά, αθυρόστομα, και μοιρολόγια, δεν κάνανε διάκριση. Το παιδί ζούσε όλη τη μέρα μαζί τους, τα μάθαινε όλα. Όπως μάθαινε να τρώει, να σκουπίζει το κοριτσάκι, μάθαιναν και τα τραγούδια. Δεν κάνανε λογοκρισίες, μπας και σοκαριστεί απ' αυτή τη λέξη. Αυτό που ήτανε, αυτό μάθαινε. Κι οι άνθρωποι γινόντουσαν και πιο εντάξει, πιο υγιείς. Εγώ όμως ήμουνα αναγκασμένη να κάνω μια επιλογή, για να «εκπορθήσουμε» και περισσότερα σπίτια. Πιο χαρούμενες μελωδίες και ρυθμούς πεταχτούς, με το σκεπτικό αυτό: Αφού δε μπορεί το παιδί να τ' ακούσει αυτά αλλιώς, απ' το ραδιόφωνο δεν ακούει συχνά, απ' την τηλεόραση μια φορά τη βδομάδα κι εκείνη κακιά και ανάποδη, κι απ' την άλλη οι δίσκοι κι οι κασέτες είναι στο προσκήνιο της κοινωνικής μας ζωής και γίνεται αφειδώς αγορά δίσκων και κασετών, τουλάχιστο να φτάσουμε στο σπίτι του έτσι.

Πήρα γι' αυτό το δίσκο παιδάκια από δω γύρω, της πόλης. Ν' ακούσετε ένα αγοράκι που έχω, δώδεκα χρονώ, που τραγουδάει ένα ριζίτικο και δεν είναι Κρητικός, να σας σηκωθεί η τρίχα. Ο Παναγιώτης. Η ιδέα μου λοιπόν, ακριβώς ένα χρόνο πριν ήταν αυτή: Μια και τα παιδάκια αυτά που είναι από δω, απ' τη Νέα Σμύρνη, τα πήρανε και τα τραγουδήσανε, τι ωραία θα 'τανε να τα κάναμε αυτά στα σχολεία. Από την τηλεόραση, σε κάποια παιδική εκπομπή. Με τραγούδια από τα παιδιά για τα παιδιά. Τι ωραίος σπόρος, ας πούμε. Αλλά αυτά έχουν καταντήσει όνειρα θερινής νυκτός. Τέλος πάντων. Ας είναι καλά οι ηγεσίες των καναλιών γι' αυτό το θέμα. Η μόνη σωτηρία είναι τα παιδάκια. Να ξεκινήσουμε απ' τα παιδάκια, και να γυρίσουμε, να φτάσουμε στα παιδάκια. Για να μη γίνεται αυτό που 'παθα, και δεν ανοίγανε το στόμα τους. Να μην ξέρουνε τη Νεραντζούλα! Τελευταία τάξη του λυκείου, δεκαοχτώ χρονώ κοπέλες, δεν ξέρετε ουτ' ένα τραγούδι; Όχι! Δεν ξέρετε το «Πέρα στους πέρα κάμπους»; Μια ήξερε την πρώτη στροφή! Μου 'ρθε να χτυπάω το κεφάλι μου στον τοίχο! Στον τοίχο!

